

І. М. Боярко

**Рахівництво у фінансах підприємств
в умовах інформаційного суспільства:
теорія, методологія, практика**

Монографія

Суми
Університетська книга
2019

УДК [336.64:658]:[001.1:330]

Б 86

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи». Протокол № 1 від 30.08.2018 р.

Рецензенти:

Швець Н.Р., доктор економічних наук, професор, Інститут банківських технологій та бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи»;

Савченко Т.Г., доктор економічних наук, професор, Навчально-науковий інститут «УАБС» Сумського державного університету;

Шайкан А.В., доктор економічних наук, професор, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Боярко І. М.

Б 86

Рахівництво у фінансах підприємств в умовах інформаційного суспільства: теорія, методологія, практика: монографія / Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи». Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019. 440 с.

ISBN 978-966-680-914-1

У монографії висвітлюється широке коло питань теоретико-методологічного, аналітичного, прогностичного і прикладного характеру, що дозволяє усвідомити комплекс проблем, пов'язаних з формуванням та розвитком рахівництва у фінансах підприємств інформаційного суспільства – цілісної системи інформаційного забезпечення ціннісно-орієнтованого фінансового менеджменту.

Видання призначене для фахівців і науковців у галузі фінансів підприємств, фінансового менеджменту, обліку, аналізу і контролю, працівників підприємств та організацій, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти.

УДК [336.64:658]:[001.1:330]

ISBN 978-966-680-914-1

© Боярко І. М., 2019

© ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019

© ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ	9
1.1 Трансформація інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки	9
1.2 Наукові концепції трансформації рахівництва у фінансах інформаційної економіки	38
1.3 Сутність та призначення форм інформаційного забезпечення у фінансах інформаційної економіки	55
РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗА СТРАТЕГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ РАХІВНИЦТВА У ФІНАНСАХ ПІДПРИЄМСТВ	81
2.1 Детермінанти виникнення, необхідність та напрями формування стратегічної парадигми рахівництва у фінансах	81
2.2 Формування стратегічної глобальної парадигми у контексті сучасного розвитку рахівництва у фінансах підприємств	100
2.3 Місце стратегічно орієнтованих систем у класифікаційному комплексі сучасних моделей побудови інформаційної підсистеми фінансів на мікрорівні	132
РОЗДІЛ 3. МЕТОДОЛОГІЯ СТРАТЕГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО РАХІВНИЦТВА У ФІНАНСАХ ПІДПРИЄМСТВ	155
3.1 Концептуальні основи формування системи стратегічно орієнтованого рахівництва в фінансах підприємств	155
3.2 Цінність та вартість підприємства як об'єкти стратегічно орієнтованого рахівництва в фінансах підприємств	187
3.3 Методологічний інструментарій та технології стратегічно орієнтованого рахівництва в фінансах підприємств	225

РОЗДІЛ 4. ПРАКСЕОЛОГІЧНО-КАТАЛАКТИЧНА	МОДЕЛЬ	
СТРАТЕГІЧНО ОРІЄНТОВАНОГО РАХІВНИЦТВА В		
СИСТЕМІ	ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО	
ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ		249
4.1 Концептуальні положення побудови праксеологічно-		
каталактичної моделі стратегічно орієнтованого рахівництва в		
системі ціннісно-орієнтованого фінансового менеджменту		249
4.2 Передумови та проблеми формування праксеологічно-		
каталактичної моделі стратегічно орієнтованого рахівництва в		
системі ціннісно-орієнтованого фінансового менеджменту		
промислових підприємств в Україні		278
4.3 Особливості організації руху інформаційних потоків та		
формування системи показників в праксеологічно-		
каталактичній моделі рахівництва у фінансах підприємств		300
ВИСНОВКИ		315
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		332
ДОДАТКИ		369

ВСТУП

При переході до інформаційного суспільства важливою складовою фінансового механізму стає підсистема інформаційного забезпечення – рахівництво у фінансах, яке покликане задовольняти зростаючі потреби суб'єктів фінансових відносин в інформації, важливій для прийняття обґрунтованих раціональних рішень щодо обмінно-розподільчих процесів з фінансовими ресурсами та провадження фінансової діяльності.

У сучасних умовах відбувається формування нової теорії рахівництва у фінансах підприємств, яка визначає концептуальні засади побудови та функціонування його стратегічно орієнтованих систем, що є закономірним результатом еволюції інформаційного забезпечення в умовах зміни інформаційних потреб фінансів під впливом наслідків глобалізації, інтернаціоналізації, інформаційного розвитку та інноваційних перетворень в економіці і фінансах. Рахівництво у фінансах перебуває в процесі постійного розвитку та трансформується відповідно до нових умов життєдіяльності суспільства. Це зумовлює пошук нових форм інформаційного забезпечення у фінансах інформаційної економіки, орієнтованих на оптимізацію вартісно-інформаційної взаємодії, насамперед, з точки зору максимізації сукупної суспільної вартості і врахування інтересів, потреб та оцінок цінності різних стейкхолдерів. Закономірним очікуваним результатом таких трансформацій є виникнення якісно нової форми інформаційного забезпечення фінансів підприємств, що передбачає охоплення процесами забезпечення їх інформаційних потреб всього навколишнього соціетального середовища, поява якої потребує проведення наукових досліджень її сутності, принципів і механізмів виникнення, функціонування та розвитку, пошуку ефективних моделей організації.

Серед головних детермінант означених вище процесів важливе місце займає необхідність належного забезпечення інформаційних потреб ціннісно-орієнтованого стратегічного фінансового менеджменту, без якого неможливе ефективне функціонування єдиного механізму забезпечення руху фінансових ресурсів, капіталізації вартості, створення суспільного багатства.

Метою дослідження є комплексне вирішення теоретико-методологічних і практичних проблем розвитку рахівництва у фінансах підприємств в умовах формування інформаційного суспільства.

Фундаментальні основи дослідження проблеми становлення та розвитку інформаційного суспільства й економіки, їх інституалізації, місця та ролі інформації у забезпеченні функціонування фінансово-економічних систем, розуміння сутності та механізмів виникнення інформаційних потреб, пов'язаних з ними трансакційних витрат закладено у працях таких

відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, як Д. Акерлоф (*G. Akerlof*), Ю. Арський, У. Артур (*W. Arthur*), Д. Белл (*D. Bell*), П. Бергер (*P. Berger*), Д. Блюменау, В. Бородиня, Т. Веблен (*T. Veblen*), О. Вільямсон (*O. Williamson*), Н. Вінер (*N. Wiener*), Р. Гіляревський, В. Годин, А. Демін, Б. Елліот (*B. Elliott*), А. Карминський, М. Кастелс (*M. Castells*), Р. Коуз (*R. Coase*), Т. Кун (*T. Khun*), І. Лазарев, Т. Лукман (*T. Luckmann*), Ф. Найт (*F. Knight*), Д. Нейсбітт (*J. Naisbitt*), Д. Норт (*D. North*), І. Пригожин, А. Раппопорт (*A. Rappaport*), Д. Робертсон (*D. Robertson*), К. Рондо (*C. Rondo*), Т. Сакаія (*T. Sakaiya*), М. Спенс (*M. Spence*), Д. Стігліц (*J. Stiglitz*), Т. Стоун'єр (*T. Stonier*), Д. Сорос, (*G. Soros*), Е. Тоффлер (*A. Toffler*), У. Уївер (*W. Weaver*), Ф. Уобстер (*F. Webster*), К. Шеннон (*C. Shannon*), Й. Фукуяма (*Y. Fukuyama*) Р. Хасбулатов, А. Чухно та інші.

Вагомі здобутки з питань розвитку інформаційної підсистеми фінансів, а також теоретико-методологічних проблем вартісно-орієнтованого фінансового управління містять дослідження таких вчених і практиків, як М. Амрам (*M. Amram*), В. Андрущенко, І. Ансофф (*I. Ansoff*), Д. Бакзі (*J. Barczy*), О. Барановський, М. Бунге, Дж. Ваховича (*J. Wachowicz*) Д. Весселс (*D. Wessels*), М. Гоедхарт (*M. Goedhart*), Н. Давиденко, А. Дамадаран (*A. Damodaran*), В. Зимовець, Ю. Іванов, Т. Коллер (*T. Koller*), Т. Коупленд (*T. Copeland*), Р. Костирко, А. Крисоватий, А. Кузнецова, М. Міллера (*M. Miller*), В. Мельник, Ф. Модільяні (*F. Modigliani*), Д. Муррін (*J. Murrin*), Н. Ольве (*N. Olve*), В. Опарін, Н. Рязанова, Т. Смовженко, А. Соколовська, Дж. Стерн (*J. Stern*), Б. Стюарт (*B. Stewart*), О. Терещенко, К. Уолш (*C. Walsh*), В. Федосов, У. Шарп (*W. Sharpe*), Дж. Шим (*J. Shim*), Дж. Ван Хорн (*J. C. Van Home*) та інші.

Дослідженню теоретичних та методологічних проблем стратегічного фінансового планування, аналізу та контролю, а також споріднених з ними обліково-аналітичних та управлінських аспектів, присвячені роботи таких вчених, як О. Аверін, А. д'Арці (*A. d'Arcy*), Дж. Баттеруорт (*J. Butterworth*), В. Бжезін (*W. Brzezina*), М. Білуха, Р. Бланшард (*R. Blanchard*), І. Богатая, А. Богомолова, М. Бромвич (*M. Bromwich*), Р. Бруханський, Ф. Бутинець, С. Голов, М. Глаут'є (*M. Glautier*), Д. Гоувс (*D. Gouws*), С. Грей (*S. Gray*), К. Друрі (*C. Drury*), Р. Елліот (*R. Elliott*), Дж. Іннес (*J. Innes*), В. Кам (*V. Kam*), Р. Каплан (*R. Kaplan*), Б. Кашінг (*B. Cushing*), Г. Крохічева, С. Кузнецова, Д. Купер (*D. Cooper*), Н. Малюга, Р. Маттессіч (*R. Mattessich*), Г. Мюллер (*G. Mueller*), В. Новак (*W. Nowak*), К. Ноубс (*C. Nobes*), В. Палій, В. Пантелеєв, А. Пауелл (*A. Powell*), А. Пилипенко, І. Плікус, М. Пушкар, Б. Райан (*B. Ryan*), А. Ріаї-Белькаой (*A. Riahi-Belkaoui*), Ж. Рішар (*J. Richard*), В. Рудницький, Л. Сейдлер (*L. Seidler*), С. Салтер (*S. Salter*), К. Сіммондз (*K. Simmonds*), Н. Хаханова, В. Шевчук, М. Уеллс (*M. Wells*), К. Уорд (*K. Ward*), Р. Фішер (*R. Fischer*), В. Франк

(*W. Frank*), Г. Хетфлд (*H. Hatfield*), Т. Хоппер (*T. Hopper*), Г. Хофстед (*G. Hofstede*), М. Хоффманн (*M. Hoffmann*), Ф. Чой (*F. Choi*), В. Чуа (*W. Chua*) та інші.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень з дотичних до проблеми розвитку рахівництва у фінансах підприємств питань, вона залишається не вирішеною. Ці дослідження мають переважно фрагментарний характер, не надаючи цілісної картини щодо теоретико-методологічних засад ефективної організації та функціонування систем рахівництва у фінансах підприємств, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки та фінансів, науки та інформаційних технологій, новітніх цивілізаційних викликів та їх впливу на інформаційні потреби фінансів та фінансові інтереси в умовах формування глобального фінансово-економічного та інформаційно-комунікаційного середовища. Саме тому особливого значення набувають дослідження у сфері розвитку теорії і методології рахівництва у фінансах підприємств в умовах інформаційної економіки.

У монографії здійснено теоретичне узагальнення і наведено нове розв'язання важливої наукової проблеми, що полягає у розробленні та обґрунтуванні теоретичних, методологічних та науково-прикладних засад розвитку рахівництва у фінансах підприємств в умовах формування інформаційного суспільства. В ній висвітлюється широке коло питань теоретико-методологічного, аналітичного, прогностичного і прикладного характеру, що дозволяє усвідомити комплекс проблем, пов'язаних з формуванням та розвитком цілісної системи забезпечення інформаційних потреб фінансів підприємств у сучасній системі ціннісно-орієнтованого стратегічного фінансового менеджменту.

Монографія складається з чотирьох розділів, в яких послідовно висвітлюються теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій рахівництва в системі ціннісно-орієнтованого стратегічного фінансового управління підприємствами, сучасний їх стан та рекомендацій з подальшого розвитку в умовах інформаційної економіки.

У розділі 1 «Теоретичні основи трансформації інформаційного забезпечення фінансів в умовах інформаційної економіки» досліджено теоретичні основи трансформації інформаційного забезпечення фінансів в умовах інформаційної економіки, зокрема, обґрунтовано напрями трансформації інформаційних потреб фінансів, досліджено концептуальні засади трансформації інформаційного забезпечення фінансів, визначено зміст, сутність та призначення рахівництва у фінансах в умовах інформаційної економіки та його форм, обґрунтовано теоретико-методологічні засади їх синергетичного розвитку, виявлено ознаки становлення та надано характеристику нової форми рахівництва – інфоклюзінгу.

У розділі 2 «Гене́за стратегічної парадигми рахівництва у фінансах підприємств» обґрунтовано необхідність формування стратегічної парадигми рахівництва у фінансах підприємств та систематизовано детермінанти її виникнення на основі розробки каузальної моделі їх прояву і взаємозв'язку. Досліджено основні етапи формування стратегічної глобальної парадигми у контексті сучасного розвитку рахівництва. Розвинуто типізацію класифікацій парадигм рахівництва шляхом обґрунтування доцільності їх групування за класами, типами та видами. Подано результати розвитку синтетичної класифікації парадигм рахівництва та визначено зміст, теоретичне і методологічне наповнення стратегічної глобальної парадигми шляхом застосування контент-аналізу. Визначено місце стратегічно орієнтованих систем у класифікаційному комплексі сучасних моделей побудови систем рахівництва у фінансах підприємств, ідентифіковано їх характерні властивості та атрибути.

У розділі 3 «Методологія стратегічно орієнтованого рахівництва у фінансах підприємств» виявлено вплив різних теоретико-методологічних підходів та їх складових на формування змісту, функцій та завдань підсистем стратегічно орієнтованої системи рахівництва у фінансах підприємств. Узагальнено та розвинено методологічні засади інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого фінансового менеджменту, зокрема, обґрунтовано методологічні відмінності оцінювання та формування вартості та цінності підприємства, а також їх відображення через систему факторів формування вартості.

У розділі 4 «Праксеологічно-каталактична модель стратегічно орієнтованого рахівництва в системі ціннісно-орієнтованого фінансового менеджменту» обґрунтовано концептуальні положення побудови праксеологічно-каталактичної моделі організації стратегічно орієнтованого рахівництва у фінансах підприємств, виділено особливості та запропоновані підходи щодо організації руху інформаційних потоків і формування системи фінансових показників в такій моделі. Розроблено науково-методичні підходи з оцінювання, аналізу та регулювання ефектів формування ринкової вартості підприємств – ефекту експлуатації зобов'язань (впливу внутрішнього середовища) та ефекту фінансування (дії зовнішніх факторів).

Зміст монографії насичений різноманітним бібліографічним, статистичним і аналітичним матеріалом.

Монографія буде корисною для фахівців і науковців у галузі фінансів підприємств, стратегічного фінансового обліку, аналізу, контролю і управління, працівників підприємств та організацій, викладачів, аспірантів і студентів закладів вищої освіти – усіх, хто поглиблено цікавиться питаннями інформаційного забезпечення ціннісно-орієнтованого стратегічного фінансового менеджменту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Трансформація інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки

Сучасний розвиток суспільства характеризується низкою трансформаційних процесів, пов'язаних із становленням нового технологічного укладу, при якому відбувається докорінна зміна виробничих відносин на основі всебічного впровадження інформаційних мережевих технологій, цифровізації та інформатизації, та відповідна трансформація системи продуктивних сил, у якій посилюється роль у виробництві суспільних благ нетрадиційних економічних ресурсів – інформації, інформаційних продуктів, знань, тобто результатів інтелектуальної праці.

Становлення інформаційного суспільства об'єктивно супроводжується перетвореннями в усіх сферах людської діяльності, у т.ч. й фінансово-економічній сфері, в якій, насамперед, прискореними темпами розвивається підсистема інформаційного забезпечення фінансів відповідно до появи та усвідомлення нових та додаткових інформаційних потреб суб'єктів фінансових відносин, створення та впровадження фінансових інновацій, появи процесів, продуктів та бізнес-моделей у сфері фінансових послуг, створення нових технологій для покращення фінансової діяльності, розвитку Fintech-галузі сучасних фінансів тощо.

Входження людства в епоху інформаційного суспільства закономірно викликає підвищений інтерес до переосмислення інформаційних потреб фінансів, адже подальший соціально-економічний розвиток потребує відповідної модернізації всієї фінансової системи як спеціалізованого інституту, в якому функціонують фінансові відносини з мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, необхідних для фінансового забезпечення вирішення виробничих, інвестиційних, соціальних, економічних, техніко-технологічних та інших завдань ефективного функціонування інформаційної економіки. Функціонування такої системи в інформаційному суспільстві є неможливим без урахування інформаційно-комунікативних процесів, які не тільки є сполучною ланкою між окремими суб'єктами фінансових відносин, підсистемами, елементами та складовими фінансової системи, але й виступають необхідною умовою існування сучасного суспільства, в якому без чіткого розуміння інформаційних потреб суб'єктів фінансових відносин (індивідуальних та інституційних), наявності технологічних можливостей і налагоджених процесів осмисленого сприйняття, обміну та тлумачення різного роду

інформації (як фінансової, так і нефінансової за своїм змістом та походженням), – в цілому інформаційної взаємодії – неможливе здійснення ними своїх функцій в єдиному механізмі забезпечення руху фінансових ресурсів, капіталізації вартості, створення суспільного багатства.

Проблема становлення та розвитку інформаційного суспільства й економіки всебічно досліджується такими відомими зарубіжними та вітчизняними вченими та практиками, як У. Артур (*W. Arthur*) [1], Д. Белл (*D. Bell*) [2], В. Годин [3], А. Демін [4], А. Карминський [5], І. Лазарєв [6], Д. Нейсбітт (*J. Naisbitt*) [7], Т. Сакаія (*T. Sakaiya*) [8], Т. Стоун'єр (*T. Stonier*) [9], Е. Тоффлер (*A. Toffler*) [10, 11], Ф. Уобстер (*F. Webster*) [12], Й. Фукуяма (*Y. Fukuyama*) [13] та ін.

Слід зауважити, що, незважаючи на широке поширення термінів «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», «мережева економіка», «цифрова економіка» розуміння їх сутності та змісту залишаються одним з невирішених завдань сучасної науки, що, на нашу думку, пов'язано з тим, що процеси становлення відповідних явищ є незавершеними і перебувають в постійному розвитку, що зумовлює поступову зміну їх прояву в суспільному житті, виявлення нових аспектів, атрибутів та закономірностей в процесі пізнання цих феноменів. З цієї причини в літературних джерелах можна знайти визначення, в яких авторами акцентується увага на тих, або інших сутнісних аспектах визначення поняття «інформаційне суспільство» (та «інформаційна економіка» (мережева або цифрова економіка) як одна з сфер суспільної життєдіяльності в такому суспільстві). При цьому головна відмінність полягає, насамперед, у виборі підходу до тлумачення ролі інформації:

– з точки зору авторів, для яких первинним у становленні нової якості суспільного життя – інформаційного суспільства, – є розвиток мережевих (або цифрових) технологій здійснення інформаційно-комунікаційної взаємодії, тобто зміни, які відбуваються у знаряддях праці як складової продуктивних силах сучасного суспільства, визначають його як таке, у якому забезпечується легкий і вільний доступ до інформації з усього світу;

– на думку авторів, які акцентують увагу при вивченні феномену інформаційного суспільства на зміні в предметах праці та основних результатах діяльності, змістовною особливістю формування нової якості виробничих відносин такого суспільства є те, що в них основними об'єктами й результатами праці більшості є інформація й знання.

Загально визнаним є, що терміну «інформаційне суспільство» був уведений у науковий вжиток завдяки дослідженням професора Токійського технологічного інституту Ю. Хаяши (*Y. Hayashi*), який на початку 1970-х рр. запровадив його для означення результатів впливу

комп'ютеризації на економіку та суспільний розвиток, ґрунтовний аналіз яких було подано аналітичних звітах, у підготовлених за його участі на замовлення низки урядових та громадських організацій Японії (зокрема, «Контури політики сприяння інформатизації японського суспільства» (1966 р.) Ради з структури промисловості (*Industrial Structure Council, ISC*), «Японське інформаційне суспільство: теми та підходи» (1969 р.) Агентства економічного планування (*Economic Planning Agency*), «План інформаційного суспільства» (1971 р.) Інституту розробки використання комп'ютерів (*JACUDI*) [14].

Проте, слід зауважити, що виникнення інформаційного суспільства як нової стадії розвитку людської цивілізації було передбачено ще на початку 50-х рр. ХХ ст. засновником сучасної кібернетики Н. Вінером (*N. Wiener*) [15], який обґрунтував зростання ролі обміну інформації в усіх суспільних процесах.

У площині історії становлення теоретичних засад інформаційного суспільства також необхідно враховувати, що їх розвиток відбувався паралельно з виникненням та становленням концепції постіндустріалізму, заснованої Д. Белл (*D. Bell*), в категорійному апараті якої у якості еквівалента інформаційного було запроваджено поняття постіндустріального суспільства, істотною особливістю якого Д. Белл вважав появу штучного інтелекту – інтелектуальної інформаційної технології для прийняття управлінських рішень. При цьому вирішальну роль у розвитку такого суспільства, на думку Д. Белла, відіграють інформація та знання, які будучи «агентом трансформації» та «стратегічним ресурсом» постіндустріального суспільства, поступово перетворюються в головне джерело інновацій, соціального динамізму та, відповідно, багатства [2].

Аналіз історичного розвитку теоретичних концепцій інформатизації суспільного розвитку свідчить, що наприкінці 70-х рр. ХХ ст. відбулася конвергенція інформаційної та постіндустріальної концепцій, що призвело до поширення трактування інформаційного суспільства як нового етапу в розвитку постіндустріального.

Ми погоджуємося з думкою, яка, зокрема, висловлюється у працях науковців Національної академії управління при Президентіві України (Соловійов С., Бухтатий О., Нестеряк Ю., Грицяк Н. та ін.) [16, С. 5], що інформаційне суспільство, як нову стадію розвитку, доцільно вивчати на основі комплексного аналізу трансформацій, які відбуваються в продуктивних силах та виробничих відносинах в цілому. Відтак, зазначені вище підходи є лише фрагментарним висвітленням змісту тих якісних змін, які відбуваються в суспільстві в процесі його інформатизації, яка призводить до якісного перетворення продуктивних сил в цілому: головним предметом праці стають інформація й знання, а знаряддям праці

– інформаційні технології, що супроводжується перетворенням суспільних відносин в інформаційно-комунікативну взаємодію на засадах партнерства та співвідповідальності за якість, повноту, достовірність та релевантність згенерованих знань, збереженої, накопиченої, обробленої та переданої інформації відповідно до існуючих інформаційних потреб суспільства в різних сферах життєдіяльності. При цьому слід зауважити, що інформатизація всіх сфер життєдіяльності суспільства об'єктивно призводить до трансформації фінансових відносин, що, на нашу думку, зумовлюється посиленням ролі інформації як джерела створення вартості, накопичення багатства та капіталоутворення.

А. Чухно у своїх дослідженнях з проблем розвитку методології інституціоналізму [17, С. 211-217] також зазначає, що суспільний прогрес визначається об'єктивним процесом трансформації науково-технологічного фактора, який в історії людської цивілізації представлений послідовною та закономірною зміною технологічних укладів, типів суспільства. При цьому, роль фактору виробництва є настільки важливою, що саме розвиток факторів виробництва визначає тип суспільства: в сучасних умовах інформація та знання є головними характеристиками сутності нового суспільства і його економіки, тому їх називають інформаційними або знаннєвими.

У свою чергу, американський вчений М. Кастелс (*M. Castells*) [18, 19, 20] зауважує на ще одному важливому аспекті сучасного суспільного розвитку – розгортання мережі інформаційних та комунікаційних технологій, що зумовлює виникнення нової якості інформаційного суспільства – мережевої економіки, пріоритетним фактором ефективного функціонування якої стають інформаційні потоки, насамперед, фінансових даних.

Разом з тим, ми схильні дотримуватися думки, що інформація завжди відігравала важливу роль у розвитку суспільства і в міру розвитку та удосконалення інформаційних технологій, відбувався й розвиток людської цивілізації в цілому, в усіх сферах життєдіяльності. За влучним виразом Д. Робертсона (*D. Robertson*), «цивілізація – це інформація» [21, С. 17].

Наукове обґрунтування відповідних процесів наводиться у дослідженнях основоположників теорії інформаційного суспільства. Так, зокрема, Т. Сакайя (*T. Sakaiya*) у праці «Вартість, що створюється знанням, або історія майбутнього» [8] зазначає, що в інформаційній економіці цінність продуктів визначається не традиційними факторами виробництва, а інформацією: трансформуючись у накопичені та усвідомлені знання вона стає специфічним товаром та ресурсом особливого роду, який відіграє роль катализатора зростання вартості інших товарів і послуг на всіх стадіях

відтворювального циклу суспільного виробництва – виробництві, розподілі, обміні та споживанні.

Аналогічні думки містяться й у дослідженнях Т. Стоун'єр (*T. Stonier*) [9], який обґрунтовував, що в інформаційному суспільстві інформація стає найбільшим джерелом створення багатства і основною економічною цінністю, яка за умови своєчасного та правильного поєднання з іншими – традиційними ресурсами, насамперед, фінансовим інвестиційним капіталом, забезпечує акселероване зростання вартості як своєї внутрішньої, так і створюваних в процесі суспільного виробництва благ і послуг.

Відповідні положення стали загально визнаними в світі, що зумовило їх перетворення у концептуальні засади розвитку світового співтовариства на початку ХХІ ст. Розглянуті вище особливості інформації в епоху інформаційного суспільства як специфічного економічному ресурсу закладені в основу низки міжнародних програмних документів з питань забезпечення суспільного розвитку. Так, зокрема, у 2000 р. у м. Окінава (Японія) була прийнята Хартія глобального інформаційного суспільства [25], що зафіксувала основні принципи входження країн світу в інформаційне суспільство. У Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті», прийнятій на саміті ООН у 2003 р. (м. Женева) [24], серед базових принципів забезпечення сталого розвитку визначальне місце відведено саме пов'язаним із становленням інформаційної економіки та інформатизацією суспільних відносин, а саме: розвитку інформаційних інститутів, визнанню пріоритетного характеру інформаційної складової суспільних відносин і обов'язковості розбудови інформаційної інфраструктури як основи забезпечення сталості економіки.

У програмних документах Організації економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*) [22, 23] також декларується, що обов'язковою умовою сталого розвитку в умовах економіки інформаційного суспільства є збільшення обсягів і глобалізація інформаційного обміну, в якому інформація, представлена таких формах, як наукові знання, професійні навички, та відповідній розвиненій інформаційній інфраструктурі, виявляється основним фактором економічного зростання та посилення конкурентоспроможності як на мікро-, так і на макрорівні, джерелом і чинником створення ринкової вартості.

Всі ці процеси становлення концептуальних засад інформаційного суспільства супроводжувалися також й переходом від формаційного до цивілізаційного підходу, який має чітку антропогенну орієнтованість, тобто розглядає організацію суспільного життя з позиції впливу її, як зовнішніх умов життєдіяльності, на духовні складові буття людини –

суспільну свідомість, духовну культуру особистості, моральні загальнолюдські цінності, розвиток інтелектуального потенціалу. Відповідно, інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного розвитку є передумовою становлення антропогенної цивілізації, представленою суспільством соціальної справедливості, орієнтованого на людину.

Антропогенний характер розвитку людської цивілізації зміщує акценти у розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства, у т.ч. і фінансовій, скориговуючи всі явища та процеси на пошук шляхів найкращого виявлення, узгодження та задоволення інтересів і потреб окремих індивідумів та суспільних колективів. Таким чином, інформаційне суспільство об'єктивно вимагає іншого, порівняно з характерним для індустріального етапу суспільного розвитку, підходу до задоволення інформаційних потреб.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасних фінансів, на нашу думку, є дослідження поточних, прогнозування перспективних інформаційних потреб фінансів та пошук оптимальної моделі їх задоволення, враховуючи множинність і суперечливість фінансово-економічних та соціальних інтересів, які формують та визначають такі потреби.

З урахуванням поширених в різних областях наукового знання підходів до розуміння сутності інформаційних потреб, існує велика кількість визначень відповідного поняття, що має витоки з теорії інформаційних потреб, базові положення якої розроблялися у 80-х роках ХХ ст. Як правило, сутність інформаційних потреб трактується через усвідомлення необхідності певної інформації або знань. Так, наприклад, Д. Блюменау у своїх працях [26] трактував їх як «...акт усвідомлення недостатності наших знань», Р. Гіляревський та Ю. Гриханов – як «...усвідомлену необхідність в інформації для розв'язання поставленого завдання за розробленим планом» [27], М. Миріманова – як «усвідомлену необхідність в отриманні певних порцій інформації з того, що може бути надане інфосередовищем» [28], а А. Соколов – як «абстрактне поняття, що позначає потребу в інформаційній діяльності, яка усуне дисбаланс інформаційної сфери суб'єкта» [29].

Дещо інший підхід, в якому акцентується увага також і на причинах виникнення такого усвідомлення – використання інформації як продукту праці, пропонується в роботах В. Бородині [30], в яких під такими потребами розуміється «...відображення об'єктивної дійсності навколишнього світу для підтримки і розвитку матеріальних та духовних основ суспільного процесу життя через певні форми ставлення людей до предмету потреби – інформації, які виражаються у прагненні використовувати інформацію як продукт праці».